

Ocena knjige "Staranje v Sloveniji: raziskava o potrebah, zmožnostih in stališčih nad 50 let starih prebivalcev Slovenije"

Eva Boštjančič*

Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Review of the book "Ageing in Slovenia: Survey on the needs, abilities and standpoints of the Slovene population aged 50 years and over"

Eva Boštjančič

Department of Psychology, Faculty of Arts, University of Ljubljana

Ključne besede: staranje, potrebe, stališča, Slovenija, recenzije

Keywords: aging, needs, attitudes, Slovenia, reviews

Ramovš, J. (ured.) (2013). *Staranje v Sloveniji: raziskava o potrebah, zmožnostih in stališčih nad 50 let starih prebivalcev Slovenije*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje (COBISS.SI ID: 271051264)

Na slovenskem knjižnem trgu smo v preteklem letu dobili obsežno znanstveno monografijo, ki sistematično predstavlja socialno, finančno, zdravstveno in duhovno življenje Slovencev, starih 50 let in več. Knjiga je nastala na osnovi obsežne terenske raziskave *Potrebe, zmožnosti in stališča prebivalcev Slovenije, ki so stari 50 let in več* pod okriljem Inštituta Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje iz Ljubljane. Potekala je leta 2010, v vzorcu pa je sodelovalo 1047 udeležencev, katerih osnovni demografski podatki se dobro ujemajo s spolno, starostno in pokrajinsko strukturo celotnega prebivalstva.

Pri branju knjige mi je bilo všeč, da so spoznanja in razmišljanja oblikovana na podlagi slovenskih podatkov ter da ob prebiranju dobimo jasen vpogled v trenutno situacijo starejše populacije v slovenskem okolju. V nadaljevanju na kratko povzemam vsebino poglavij ter izpostavljam podatke, ki so se mi osebno zdeli zanimivi.

Monografija *Staranje v Sloveniji* je delo štirinajstih avtorjev, predstavnikov različnih generacij, ki so napisali petindvajset poglavij, ta pa lahko razdelimo na štiri zaključene celote.

V prvem poglavju so predstavljena izhodišča oz. povod za oblikovanje omenjene raziskave, v drugem pa je predstavljena uporabljena metoda raziskovanja ter cilji. Cilj raziskave je bil ugotoviti, kakšne so socialne in zdravstvene potrebe ter zmožnosti na področju krepitve vseh razsežnosti osebnega zdravja in socialne blaginje starejših in predstaviti stališča in pričakovanja do zdravstvenih in socialnih storitev ter javnih služb, ki jih imajo Slovenci, starejši od 50 let. Tako naj bi bila objavljena analiza rezultatov opora in izhodišče za oblikovanje smernic, ciljev in programov različnih služb, ki nudijo storitve obravnavani populaciji. Drugo, podatkovno in analitično oblikovano poglavje (avtor Jože Ramovš) dodatno obogati povzetek zapisov anketarjev, ki so imeli osebne stike z udeleženci. Med drugim eden od njih strne razmišljanje, ki bi lahko bilo tudi povzetek vsega opravljenega dela:

Najvažnejše, kar sem izluščil iz vseh zgodb, je bilo zame spoznanje, da ljudje ne glede na revščino, bolezn, smrt bližnjih mnogo lažje premagujejo življenjske frustracije, če imajo urejeno družinsko življenje in podporo zakonca, otrok in drugih bližnjih.

*Naslov/Address: doc. dr. Eva Boštjančič, Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, e-pošta: eva.bostjancic@ff.uni-lj.si

Naslednjih osem poglavij govori o sožitju med generacijami v povezavi s staranjem. Predstavljeni so različni pogledi na opredelitev generacij ter razmerja med njimi. Zanimiva se mi zdi informacija, ki jo v poglavju **o medgeneracijskem sožitju in solidarnosti** navaja Ksenija Ramovš, da med prebivalci Slovenije, ki so starejši od 50 let, prevladuje stališče, da starejši in mlajši drug drugega enako dobro razumejo. Hkrati pa se strinjam, da sta za razumevanje med mladimi in starejšimi najbolj pomembna pogovor in lep odnos. V tem poglavju je avtorica tudi zapisala, da starejša generacija v današnjih razmerah težko posreduje svoje izkušnje in znanje na mlajše generacije. To predstavlja opozorilo, ki kliče po sistematičnem in aktivnem spodbujanju za bolj učinkovit prenos znanj od starejših na mlajše rodove. V poglavju **o zadovoljstvu s svojim življenjem v luči življenjskih sprememb** sta avtorici Martina Starc in Mateja Zabukovec glede namer o uresničevanju življenjskih sprememb dobili podobne vsebinske kategorije kot tuje raziskave – prva kategorija, ki so jo udeleženci navedli, je bila izobrazba, druga pomembna kategorija je bila delo, tretja pa sprememba v medosebnih odnosih. O slednjem govori naslednje poglavje **Sobivanje in samovanje v starosti**, ki uvaja nov, a meni ustrezen (celo všečen) izraz za ljudi, ki živijo sami – avtorica Maja Rant jih poimenuje samovalci, nasprotje sobivanja torej predstavlja samovanje. Samovalec je vsak deseti prebivalec Slovenije, star od 50 do 65 let, kasneje njihov delež narašča. Med 75. in 80. letom jih v gospodinjstvu samuje že skoraj tretjina. Avtorica Slavica Valenčak v samostojnem poglavju predstavlja tematiko **o starosti prijaznem okolju v slovenskih mestih in na podeželju** in opozarja, da udeleženci pričujoče raziskave najbolj pogrešajo druženje, da jim veliko pomeni narava ter prijazno, prijetno in mirno okolje. **Premoženjsko stanje**, poglavje avtorice Ksenije Saražin Klemenčič, kaže na kritično finančno stanje velikega dela slovenskega prebivalstva, starega 50 let ali več, predvsem žensk – mesečni dohodek nad 1.200 EUR prejema 11 % moških in le 4,2 % žensk, dohodek pod 400 EUR pa 32,2 % žensk in 17 % moških. S svojimi prihodki kar četrtnina anketiranih starejših prebivalcev Slovenije pomaga pri preživljanju bližnjih in le polovica lahko kaj prihrani za izlete, dobrodelne namene ali dopust. Klemenčičeva v poglavju **o zgodnjem upokojevanju** pri odnosu do upokojitve razlikuje med zgodaj oz. predčasno in redno upokojenimi posamezniki. Ugotavlja, da imajo zgodaj upokojeni več zdravstvenih težav, kar je lahko tudi eden od razlogov za upokojitev, drug sprožilec pa je neznosna situacija v službi. Mateja Zabukovec v poglavju **Kaj materialnega pogrešajo** poroča, da v pokoju 19,2 % sodelujočih pogreša kakšno materialno stvar, po 80. letu pa se ta občutek zmanjša za polovico. V zadnjem poglavju iz tega sklopa Maja Rant prikaže stališča anketirancev do **prostovoljnega obiskovanja starih ljudi** ter pomen tega prostovoljstva. Dobljeni rezultati so zanimivi in bodo gotovo uporabni pri oblikovanju novih programov z omenjenega področja.

Tretji del je najobsežnejši – vsebuje devet poglavij, ki govorijo o aktivnem, zdravem in dostojanstvenem staranju ter oskrbi v onemoglosti. **O doživljanju sreče** piše Martina Starc in ugotavlja, da je precej ali zelo srečna dobra polovica starejših (51,1 %), kar 44,5 % pa se jih je opredelilo, da niso niti srečni niti nesrečni. V starosti srečo prinašajo družina, zdravje, razumevanje, delo in prijatelji, a je potrebno poudariti, da občutek sreče s starostjo na splošno upada. Zanimiva se mi zdi razlika med srečnimi in manj srečnimi v dojetanju smisla življenja. Manj srečni pogosteje navajajo kot smisel teže dosegljive stvari oz. želje (npr. zdravje, samostojnost) ali pa ne povedo, kaj jim smisel predstavlja, srečni pa za smisel pogosteje navajajo aktivnosti, npr. ustvarjanje, vzajemnost in pomoč v odnosih ter druženje. Naslednje, dvanajsto poglavje, ki je delo treh avtorjev (Blaž Švab, Mojca Slana in Jože Ramovš), nadgradi prejšnje s predstavitvijo podatkov **o navdušenju**. Udeležence raziskave je najbolj navduševalo delo in družina, kar dve tretjini vprašanih je tudi nedavno kaj naredilo z navdušenjem. V obdobju po 50. letu starosti so to predvsem različni konjički, drugi ljudje in počitnice. **O željah starejših ljudi** v prihodnosti piše Blaž Podpečan, ki ugotavlja, da se le-te ne razlikujejo glede na spol, izobrazbo, starost, stan ter kraj bivanja sodelujočih v raziskavi. Naslednji dve poglavji obravnavata **bivalne razmere starejših**; avtorica poglavja je Tina Lipar, Maja Rant pa analizira podatke **o samostojnosti ter potrebo po pomoči pri vsakodnevnih opravilih**. Rantova je ugotovila, da so rezultati raziskave skladni z ugotovitvami podobnih raziskav – da začne samostojnost upadati po 80. letu starosti, ko začne naraščati potreba po različnih oblikah pomoči. Največ je starostniki prejemajo od družinskih članov ali od formalne oskrbe. Velik dejavnik samostojnosti predstavlja **hoja in druge oblike gibljivosti**, o katerih analitično in kritično razmišlja Jože Ramovš. Podatki niso vzpodbudni, saj več kot polovica anketirancev živi v višjih nadstropjih, zelo malo jih ima možnost uporabljati dvigalo, polovica žensk pa nima vozniškega izpita. Njihovo neodvisnost in gibljivost pa najpogosteje predstavljajo hoja po opravkih v najbližji okolici bivališča ter sprehodi v naravo.

Oskrba v onemoglosti je najdaljše poglavje knjige, katerega avtorji so Jože Ramovš, Tina Lipar in Marta Ramovš. S pomočjo rezultatov in ugotovitev raziskave so avtorji želeli prispevati pristne podatke o potrebah, zmožnostih in stališčih prebivalstva za pripravo in sprejem kakovostnega, predvsem pa celovitega nacionalnega sistema dolgotrajne oskrbe v Sloveniji, ki je ena od ključnih demografskih nalog ob staranju prebivalstva. Med družinskimi oskrbovalci so najpogosteje zakonci ter hčere, katerih oskrbe je deležen skoraj vsak drugi oskrbovanec. Ugotovitev se mi zdi zanimiva, saj predstavlja še eno vlogo v vsakdanjem življenju polovice slovenskih žensk, na kar se (na različnih nivojih obravnave) pogosto pozablja. Oskrbovanci navajajo predvsem lepe spomine in izkušnje z oskrbovalci, pri čemer v večji meri izpostavljajo človeški vidik kot samo storitev oskrbe. So

pa med njimi seveda tudi negativne izkušnje; doživelo jih je več kot 7 % starejših od 50 let. Ksenija Ramovš v poglavju **o nasilju nad njimi** poroča, da je najpogostejše besedno nasilje, sledi telesno in ekonomsko nasilje. Presenečena sem bila nad podatkom, da se 57,5 % nasilja odvija doma (tudi povzročitelji so najpogostejše družinski člani in sorodniki), sledijo delovno mesto (20,5 %), cesta in ulica (13,7 %) ter ustanove in prevozna sredstva. Ob zaključku tega dela pa v poglavju **o težavah in stiskah kot izzivu za iskanje rešitev in novih poti** avtorica Beata Akerman analizira prelomnice v življenju. Najpogostejše so ti dogodki povezani z družino, sledijo izgube, selitve, bolezni ... A zaključek ostaja optimističen – da so travmatski dogodki v življenju pogosto povod za iskanje boljših poti in osebno rast.

Avtorji zadnjih šest poglavij analizirajo raziskovalne podatke o informacijsko-komunikacijski opremljenosti in usposobljenosti starejših v Sloveniji ter o njihovih potrebah in stališčih na kulturnem, vrednostnem in duhovnem področju. Jože Ramovš v poglavju **o računalniški pismenosti** bridko ugotavlja, da danes v Sloveniji kar 72 % anketirancev, ki so stari 50 let in več, ne zna uporabljati računalnika. Spremljajo pa medije in kulturo, kar analizira Blaž Švab v poglavju **Spremljanje medijev in kulture**. Branje narašča z izobrazbo in višino dohodka ter upada s starostjo (40 % jih redno bere). Televizijo jih spremlja 90 %, radio 70 %, kulturne prireditve pa obiskuje 46 % vprašanih Slovenk in Slovencev, starih 50 let in več. Temeljni element kulture jim predstavlja materinščina, o kateri piše Jože Ramovš v poglavju **Slovenščina in odnos do nje**. Rezultati zbranih podatkov bodo gotovo zanimivi za podjetja ter predvsem marketinške oddelke, ki iščejo nova imena izdelkov ali storitev. Rezultati pričujoče vseslovenske raziskave niti niso presenetljivi, a trenutna situacija v oglaševanju teh ugotovitev ne odraža – večina oglasov, ki jih zasedimo v medijih, uporablja tujke oz. najpogostejše besede angleškega izvora. V poglavju **o vrednotah v dosedanjem življenju in za starost** Martina Starc ugotavlja, da s starostjo zdravje kot vrednota še pridobiva na pomenu, odnosi ostajajo enaki, višje mesto pa dobita dobro počutje in neodvisnost. Natančna analiza je pokazala tudi razlike med spoloma – ženske pogosteje izbirajo vrednote, ki določajo korekten odnos do drugih (ugled, mirna vest), moški pa vrednote, ki določajo aktivnost v okolju (delo, kultura). O veri piše Vinko Potočnik, ko obravnava pridobljene podatke iz raziskave **o religioznosti starejših in njeni pomoči h kakovostni starosti**. Pisec poglavja zaključí, da verovanje predstavlja pomemben vidik socialnega kapitala, ki dosega najvišjo vrednost pri tistih, ki se redno udeležujejo verskih obredov in molijo. V zadnjem poglavju pa se Jože Ramovš in Marta Ramovš analitično (antropološki vidik) dotakneta **duhovnih potreb in zmožnosti v luči staranja in sožitja** ter ugotavljata, da z naraščanjem deleža brezbriznih pada srečnost ljudi.

Čisto na koncu knjige najdemo uporabljeni vprašalnik ter povzetke kvantitativnih rezultatov celotne raziskave.

Znanstveno monografijo Staranje v Sloveniji lahko beremo sistematično od začetka do konca, saj se poglavja logično nadaljujejo, lahko pa se osredotočimo le na področje, ki nas trenutno zanima. Slog pisanja je jasen in razumljiv ljudem različnih strok. Knjigo lahko uporabimo kot učbenik pri različnih predmetih univerzitetnega študija, lahko predstavlja izhodišče za oblikovanje novih smernic na področju dela s starajočo se populacijo v Sloveniji, nenazadnje pa jo lahko uporabimo kot uporaben in aktualen priročnik pri vsakodnevnem srečevanju in delu s starejšimi, tako doma kot na delovnem mestu.

*Prispelo: 4.9.2014
Sprejeto: 8.9.2014*